

Розділ VI. ТРИБУНА ВИКЛАДАЧА

УДК 340.12 + 342.72:351.741

Є.О. Гіда

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРЕДМЕТУ ЮРИДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Проаналізовано основні підручники з юридичної деонтології. Розкрито погляди авторів підручників на предмет юридичної деонтології як науки. Систематизовано позиції науковців щодо змісту предмету юридичної деонтології. Виокремлено систему знань, що складають предмет поліцейської деонтології.

Ключові слова: *юридична деонтологія, поліцейська деонтологія, систематизація підходів.*

Проанализированы основные учебники по юридической деонтологии. Раскрыты взгляды авторов учебников на предмет юридической деонтологии как науки. Систематизированы позиции учёных относительно содержания предмета юридической деонтологии. Выделена система знаний, которая является предметом полицейской деонтологии.

Ключевые слова: *юридическая деонтология, полицейская деонтология, систематизация подходов.*

The main textbooks on legal ethics were analyzed. Views of the authors of textbooks on the subject of legal ethics as a science were revealed. Position of scientists regarding the content of the subject of legal ethics were systematized. System of knowledge, which is the subject of police ethics was distinguished.

Keywords: *legal ethics, police ethics, approach systematized.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема професійного обов'язку та засад належної поведінки професіонала не може розкриватися лише в межах професійної етики. Варто підкреслити, що саме при дослідженні проблем поведіння працівників міліції з "особливими" категоріями громадян (люди похилого віку, неповнолітні, безхатченки тощо) етика (професійна етика) як наука часто неспроможна дати відповідні й адекватні рекомендації працівникам

міліції щодо стандартів їхньої поведінки у тих чи інших ситуаціях. Саме в цьому і проявляється різниця між професійною етикою і поліцейською деонтологією. Належна поведінка працівників міліції у цих соціально складних ситуаціях потребує залучення знань, накопичених соціологією, психологією, педагогікою, етикою, естетикою, теорією права, філософією права, теорією управління тощо.

Аналіз наукових положень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. В процесі аналізу навчальних джерел, що присвячені юридичній деонтології були вивчені інтернет-джерела та роботи таких авторів як: О. Бандурка, І. Бенедик, В. Горшенев, С. Гусарев, О. Каров, О. Осауленко, Н. Свиридюк, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров та ін.

Метою наукової статті є систематизація підходів щодо розуміння предмету юридичної деонтології.

Для реалізації поставленої мети були сформовані наступні завдання:

- 1) систематизувати підходи щодо розуміння предмету юридичної деонтології;
- 2) виокремити систему знань, що складає предмет поліцейської деонтології.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням окремих наукових результатів. У системі соціальних відносин міліція і суспільство повинні керуватися однаковими критеріями, нормами, що гарантуватиме взаємоповагу, об'єктивність оцінки діяльності міліції та оптимальність прийнятих нею рішень у той чи іншій ситуації. Дієвим механізмом для цього виступає певна система стандартів, що забезпечує визнання професійного обов'язку, форм, методів і шляхів його реалізації у практичній діяльності. Важливість даних питань та наукова обґрунтованість відповідей на них зумовлені соціальним призначенням міліції. Ефективність діяльності міліції залежить від соціальної зрілості суспільства, правової та моральної культури його членів, а також від професійно-морального потенціалу особового складу та дієвості в їх середовищі деонтологічних засад.

Перший навчальний посібник, що мав назву "Юридична деонтологія" вийшов у світ у 1988 р. та був підготовлений вченими Харківського юридичного інституту В. Горшеневим та І. Бенедиком [1]. У цьому посібнику висвітлено вимоги, що висувуються суспільством до юриста як до спеціаліста – добросовісно, чесно та високопрофесійно виконувати свої службові функції щодо забезпечення та охорони соціалістичного права [1, с. 4]. Деонтологія, з точки зору авторів посібника, виступає душою і мудрістю людської практики, об'єднуючи в

собі сукупність вимог морального, правового та іншого характеру, а тому під юридичною деонтологією пропонується розуміти галузь юридичної науки, що узагальнює (інтегрує) систему знань про мудрість спілкування та мистецтво прийняття правильного рішення в юридичній практиці, тобто наука про пошук атмосфери досягнення необхідного, істинного результату у спілкуванні юриста як з колегами, так і з тими, кому він надає свої професійні послуги [1, с. 8].

У незалежній Україні юридична деонтологія отримала належне визнання, про що свідчить утворення двох шкіл - східної (В. Горшенев, І. Бенедик та ін.) та західної (В. Сокурєнко, С. Сливка та ін.).

В. Сокурєнко, спираючись на вчення І. Канта, зазначав, що приписи моральних і юридичних норм спричиняють безпосередній вплив на суб'єкта, який усвідомлює, що його воля підкорена вимогам норм. Це породжує уявлення про внутрішній обов'язок, його загальнолюдську цінність і конкретні соціальні блага, закладені у самому вчинку. Цей процес формує той внутрішній імператив, закон, який людина накладає сама на себе, який необхідний сам по собі. Сутність внутрішнього імперативу (закону) як вихідного моменту полягає в тому, що людина ставить собі мету, яка у той же час є її внутрішнім обов'язком. У цьому немає суперечності, стверджував В. Сокурєнко, оскільки людина сама себе примушує, що цілком сумісно з її внутрішньою свободою й виявом власної свободи волевиявлення - права вибору поведінки у межах об'єктивно існуючого соціального нормування [2, с. 20-21].

С. Сливка, відомий фахівець, який досліджує проблеми юридичної деонтології у своїй монографії "Професійна етика працівника міліції" значну увагу приділяє висвітленню співвідношення деонтології та етики. Автор пише, що деонтологія є вступом до етики, оскільки передусім вона визначає проблеми професійної орієнтації, суть власне професії, а також взаємовідносини юриста з різними суб'єктами. Тобто деонтологія є допоміжною наукою для етики [3, с. 25]. Ми не можемо погодитись з цією думкою, оскільки вважаємо, що деонтологія - це самостійна спеціальна (організаційна) юридична наука.

Крім того, С. Сливка у своїх подальших працях і сам починає розглядати деонтологію як самостійну науку. Так, у навчально-методичному посібнику "Юридична деонтологія: загальнотеоретична характеристика та методичні рекомендації до практичних занять" він пише, що професійна етика - це наука про професійну мораль, що є зовнішньою оболонкою деонтології, а деонтологія - серцевина професійної етики, її душа, тобто професійна етика є зовнішнім ви-

явом деонтології, і далі автор зазначає, що деонтологія та професійна етика – це самостійні, хоча й міцно пов'язані науки [4, с. 4-5].

Під обов'язком автор підручника, пропонує розуміти те, що треба безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи із власного переконання. Тому обов'язок слід розглядати як зовнішній та внутрішній імператив (наказ). Зовнішній імператив обов'язку виробляє для конкретного юриста інша особа, держава. Це своєрідна повинність, яку незалежно від власної волі, зобов'язаний виконувати юрист. С. Сливка виокремлює такі різновиди обов'язку: духовний, моральний, національний, суспільний, професійний, юридичний, службовий та ін. Юридична деонтологія зосереджує увагу на службовому обов'язку. Для юриста – це система обов'язкових, самостійних і правових дій у різних соціальних ситуаціях, пов'язаних із духовною, моральною й великою внутрішньою потребою служіння суспільству, своїй нації [5, с. 30].

Підручник з юридичної деонтології О. Скакун та І. Овчаренко розкриває основні норми-вимоги, що пропонуються юристові в різних сферах соціальної діяльності, і викладається по розділах, запропонованих В. Горшеневим: психологічна культура юриста, політична культура юриста, професійно-правова культура юриста, етична культура юриста, естетична культура юриста. Уперше введена глава, присвячена професіограмам основних юридичних професій. Автори зазначають, що під юридичною деонтологією слід розуміти галузь юридичної науки і навчальну дисципліну, яка є узагальненою системою знань про кодекс професійної поведінки юриста. Цю дефініцію автори розглядають у вузькому значенні як науку про застосування загальних норм моралі у специфічних умовах діяльності юристів-професіоналів та у широкому значенні – як науку, що аналізує поряд з моральними психологічні, політичні, професійні, етичні, естетичні вимоги, які регламентують ставлення спеціаліста до своєї праці, а також до своїх колег і забезпечують загалом режим найбільш оптимальної і гарантованої поведінки осіб у стані їх взаємозалежності [6, с. 6-7].

У 2002 році О. Бандурка та О. Скакун видали підручник "Юридична деонтологія", метою якого було ввести спеціаліста-початківця системи МВС у майбутню професію, розкрити його місце у суспільстві; охарактеризувати деонтологічні вимоги, що пред'являються до нього; надати загальне уявлення про принципи, норми, вміння і навички, якими він мусить оволодіти, щоб відповідати своєму професійному призначенню. Цей підручник став першим спеціалізованим виданням, написаним відповідно до стандартів підготовки юриста (правознавця і правоохоронця) системи МВС України. З одного боку,

він був вужче за змістом, ніж загальна юридична деонтологія, оскільки в ньому було зроблено акцент на спеціалізацію працівника міліції, а, з іншого – більш широким, оскільки в межах цієї спеціалізації докладно і всебічно розкрито специфіку роботи в даній системі [7]. Тобто можна говорити про першу спробу написання підручника з міліцейської деонтології. Проте, слід зазначити, що більшість розкритих у підручнику питань все ж таки стосувались висвітлення особливості професії юриста, а не працівника міліції.

Автори визначають юридичну деонтологію як галузь юридичної науки і навчальну дисципліну, що являє собою узагальнену систему знань про юридичну практичну діяльність, а також кодекс фахового поведіння юриста, оптимальну збірку правил дозвольного, забороняльного, зобов'язального і рекомендаційного характеру, які повинен опанувати юрист і керуватися ними у стосунках, що виникають під час виконання його службових (посадових) повноважень.

О. Шмоткін під юридичною деонтологією пропонує розуміти систему загальних знань про юридичну науку та юридичну практику, вимоги до професійних та особистих якостей юриста, про формування цих якостей [8, с. 4]. Аналогічне визначення дає І. Бризгалов [9, с. 3]

На початку своїх наукових розробок деонтологічного напрямку С. Гусарев та О. Карпов розглядають юридичну деонтологію як науку про систему етичних вимог до професійної діяльності юриста [10, с. 6], але згодом дещо змінюють свої погляди та зазначають, що дана наука розкриває зміст і взаємозв'язок таких соціальних явищ, як юридична наука та юридична практика, визначає їх функції, виходячи з норм та принципів суспільної моралі, формує систему вимог професійного та особистого порядку, висвітлює етичний бік діяльності юриста, враховуючи спеціалізацію юридичної професії [11, с. 13].

Формулюючи авторське визначення юридичної деонтології Г. Цирфа об'єднує в ньому погляди С. Гусарева, С. Сливки та О. Скакун і пропонує під юридичною деонтологією розуміти галузь юридичної науки і навчальну дисципліну, що являє собою узагальнену систему знань про юридичну теорію і практичну діяльність, про внутрішній імператив службового обов'язку юриста, а також кодекс фахового поведіння юриста, оптимальну збірку правил, що дозволяють, рекомендують або забороняють юристу керуватися ними у стосунках, що виникають під час виконання своїх службових (посадових) повноважень [12, с. 30].

Найбільш широке тлумачення юридичної деонтології дає М. Коваль, який визначає її як науку, що являє собою систему інтег-

рованих філософських, соціально-політичних і правових знань, завдяки яким створюється модель необхідної поведінки юристів у процесі здійснення ними професійної діяльності, з урахуванням особливостей професії юриста, а також науково-узагальненої інформації про якість юридичної практики на сучасному етапі, її змісту, специфіки та закономірностей розвитку [13, с. 13].

З позицій прагматологічного підходу, розкриває поняття юридичної деонтології К. Пилипенко – це наука про пошук шляхів формування атмосфери досягнення оптимального результату у взаємовідносинах юриста як зі своїми колегами, так і з тими, кому він надає професійні послуги [14, с. 7].

Юридичну деонтологію через призму культурологічного аспекту розглядають О. Михайлов та М. Малишко, які розуміють її як сукупність знань і вимог, що складають культуру професійної діяльності в юридичній сфері [15, с. 5].

Нормативістський підхід до визначення юридичної деонтології знаходимо у підручнику О. Осауленка – юридична деонтологія – узагальнення деонтологічних стандартів поведінки та основних принципів професійної діяльності юриста, яка базується на Конституції, чинному законодавстві України, конкретизується кодексами етики, правилами поведінки та дисциплінарними статутами, іншими службовими документами окремих професійних груп юристів, і морально зобов'язує дотримуватися викладених у них норм під час здійснення професійної діяльності [16, с. 10].

Остання група авторів вдається до двоаспектного підходу щодо визначення юридичної деонтології. Так, Ю. Ведерніков, використовуючи вузький підхід, визначає юридичну деонтологію як науку про застосування загальних і спеціальних норм моралі у специфічних умовах практичної діяльності юристів; за широкого – як науку, що аналізує вимоги (моральні, психологічні, політичні, правові, етичні, естетичні, інформаційні), які пред'являються до юриста [17, с. 15].

На думку Н. Свиридюк, юридична деонтологія у вузькому розумінні – це наука про застосування загальних норм моралі у специфічних умовах діяльності юристів-професіоналів; у широкому розумінні – наука, що аналізує (поряд з моральними) фахові, психологічні, політичні, етичні та естетичні вимоги, які регламентують ставлення спеціаліста до об'єкта праці – клієнта, а також до своїх колег і забезпечують у цілому режим найоптимальнішого поведіння осіб у стані їхньої взаємозалежності [18, с. 23]. Як бачимо, погляди авторів цієї групи майже збігаються.

Аналіз наведених дефініцій дає змогу згрупувати позиції науковців у чотири групи:

– юридична деонтологія – система загальних знань про юридичну науку та юридичну практику, вимоги до професійних та особистих якостей юриста, про формування цих якостей;

– юридична деонтологія – система знань про внутрішній імператив службового обов'язку, що створює передумови для формування особистісних норм його професійної поведінки і мотиви їхнього вибору;

– юридична деонтологія – узагальнена система знань про юридичну практичну діяльність, а також кодекс фахового поведіння юриста, оптимальну збірку правил дозвільного, заборонного, зобов'язального та рекомендаційного характеру, які повинен опанувати юрист і керуватися ними у стосунках, що виникають під час виконання своїх службових (посадових) повноважень;

– юридична деонтологія – система знань про належне ставлення до професійної діяльності, мистецтво ухвалювати правильні рішення.

Саме знання четвертої групи складають предмет поліцейської деонтології.

Висновки. Головна моральна вимога суспільства щодо діяльності міліції, укладається в таку формулу – Точно відповідайте соціальним очікуванням суспільства та своєму призначенню. Основним критерієм, за яким громадськість оцінює діяльність міліції, є ступінь виконання останньою своїх функцій, а також ступінь професіоналізму фахівців, їхньої поведінки, діяльності та стилю спілкування з громадянами, відповідність тому ідеалу, який сформувався у свідомості населення конкретної країни.

Використана література:

1. Горшенев В. Юридическая деонтология : [учеб. пособ.] / В. Горшенев, И. Бенедик – К. УМК ВО при Минвузе СССР, 1988. – 80 с.

2. Савицкая А. Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием [Вступ ст. В. Г. Сокуренько. О нормативном содержании медицинской деонтологии] – Львов, 1982. – 196 с.

3. Сливка С. С. Професійна етика працівників міліції / С. С. Сливка – Львів : Вільна Україна, 1995. – 127 с.

4. Сливка С. С. Юридична деонтологія : [підруч.] – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Атіка, 2010. – 296 с.

5. Сливка С. С. Юридична деонтологія : [підруч.] – К. : Атіка, 2001. – 304 с.

6. Юридическая деонтология : [учеб.] / О. Ф. Скакун, Н. И. Овчаренко - Х. : Основа, 1998. - 270 с.
7. Бандурка О. М. Юридична деонтологія : [підруч.] / О. М. Бандурка, О. Ф. Скаун - Х. : Вид-во НУВС, 2002. - 336 с.
8. Шмоткін О. В. Юридична деонтологія / О. В. Шмоткін - К. : МНТУ, 1995. - 35 с.
9. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія : короткий курс лекцій. 2-ге вид., випр. / І. В. Бризгалов - К. : МАУП, 2000. - 48 с.
10. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія : [уч. посіб.] / С. Д. Гусарев, О. М. Карпов - К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1997. - 40 с.
11. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : [навч. посіб.] / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров - 4-те вид. перероб. - К. : Знання, 2010. - 495 с.
12. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія : [навч. посіб. для дистанц. навч.] / Г. О. Цирфа - К. : Університет "Україна", 2005. - 210 с.
13. Коваль М. Г. Юридична деонтологія : [метод. вказівки] / М. Г. Коваль, А. М. Запорожець - Миколаїв : НУК, 2006. - 27 с.
14. Пилипенко К. М. Юридична деонтологія : [навч.-метод. посіб.] / К. М. Пилипенко, В. В. Соловйова - Донецьк : Юго-Восток, 2006. - 84 с.
15. Малишко М. І. Основи юридичної деонтології : [навч. посіб.] - Ч. 1. / М. І. Малишко - К. : МАУП, 2000. - 40 с.
16. Осауленко О. І. Юридична деонтологія : [навч. посіб.] / О. І. Осауленко - К. : Істина, 2008. - 224 с.
17. Ведерніков Ю. А. Юридична деонтологія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Ю. А. Ведерніков, С. О. Кульбач, А. М. Кучук. - Дніпропетровськ : Свідлер А. Л., 2011. - 205 с.
18. Свиридюк Н. П. Юридична деонтологія : [навч.-метод. посіб.] / Н. П. Свиридюк - К. : "Хай-Тек Прес", 2012. - 336 с.

УДК 347.998.85 (043.3)

А.М. Ключко

**ПРОФОРІЕНТАЦІЙНА РОБОТА
ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР У СИСТЕМІ
ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ОРГАНІВ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

У статті обґрунтовується необхідність належної профорієнтаційної роботи та професійного відбору в органах внутрішніх справ як засобу подолання проблем плинності персоналу органів внутрішніх справ та підвищення ефективності роботи даного правоохоронного органу.

Ключові слова: *органи внутрішніх справ, профорієнтаційна робота, кадри, професійний відбір, нормативно-правові акти.*